

"Wachten op Godot"

van Samuel Beckett

"Toneelwerkgroep Proloog" heeft, twaalf jaar na de eerste Nederlandse opvoering, het wereldberoemde stuk van Samuel Beckett "Wachten op Godot" op het repertoire genomen. Het stuk toont de visie van de auteur op de essentie en de raadsels van het menselijk bestaan. Beckett drukt zich niet uit in een bepaalde theorie of opvatting, zijn "Wachten op Godot" is even veelzijdig als het leven zelf. Dit sluit niet uit dat men het werk eventueel vanuit filosofisch, theologisch of psychologisch oogpunt zou kunnen benaderen. Maar de meest duidelijke en kernachtige weergave van de gedachten van de auteur is het stuk zelf. Immers, wat gezegd wordt, is onverbrekkelijk verbonden met de vorm, structuur en sfeer en kan op geen enkele andere wijze worden uitgedrukt. Beckett, gevraagd naar een interpretatie van zijn werk antwoordde. "Mijn werk moet niet geïnterpreteerd, maar gespeeld worden".

In zijn vormgeving brak de auteur met de traditionele regels van het drama-schrijven en wist op unieke wijze opnieuw gestalte te geven aan een thema dat de mens steeds geïntrigeerd heeft, de angst dat het leven geen zin heeft. Hoe universeel en diep menselijk het onderwerp ook mag zijn, in zijn grondvorm is het werk tegelijkertijd heel eenvoudig. De dialogen zijn uiterst direct en begrijpelijk. Ook wordt er een wonderlijk soort humor gebruikt. Sommige mensen lachen zich hierom tranen. Anderen vinden het vreselijk en zijn diep onder de indruk. Een kritikus noemde het: "Een verschrikkelijk stuk van onze verschrikkelijke tijd". "En attendant Godot" is een van de meest indrukwekkende stukken van deze eeuw. Proloog wil hiermee doorbreken naar een groot, ten dele nieuw, publiek Velen, en vooral de jongeren, hebben nog geen kennis kunnen nemen van dit stuk, dat reeds nu als "klassiek" wordt beschouwd. "Wachten op Godot" geldt als het begin van wat wij nu "modern toneel" noemen. "Het is het enige stuk dat de hedendaagse toneelkunst werkelijk vernieuwde", aldus Jean Anouilh.

Deze brochure beoogt een nadere informatie te geven over Beckett, over "Wachten op Godot" en de vormgeving waarin dit stuk geschreven is.

Succes

De wereldpremière van dit stuk vindt plaats op 3 januari 1953 in het kleine "Théâtre de Babylone" te Parijs. Roger Blin, die reeds naam gemaakt had als avant-garde regisseur voert de regie. Het stuk verwekt grote opschudding. Critici geven de meest diepzinnige commentaren en analyses. Theaterdirekteuren twijfelen aan het succes. De feiten wijzen anders uit. "Wachten op Godot" wordt het grote succes van na de oorlog. Het stuk beleeft 400 opvoeringen in het "Théâtre de Babylone" en wordt daarna door andere Parijse theaters overgenomen. Binnen vijf jaar na de wereldpremière zien meer dan een miljoen toeschouwers "Godot" en wordt het stuk in ruim twintig verschillende talen uitgebracht.

Beckett.

Samuel Beckett (geb.1906), de in het Frans schrijvende Ier, wordt beschouwd als een van de belangrijkste schrijvers van de moderne literatuur. Hij studeert Frans en Italiaans, en behaalt in 1927 de graad van "Bachelor of Arts". Doceert Frans op het Trinity College te Dublin, en later Engels op de École Normale Supérieure te Parijs. In 1928 komt hij in contact met James Joyce. Drie jaar later publiceert hij een belangrijk essay over Marcel Proust. Hij vestigt zich in 1937 voorgoed in Parijs. Met steun van Sir Herbert Read wordt in 1938 zijn eerste roman "Murphy" uitgegeven. In de periode 1947-1949 schrijft hij -in het Frans- Molloy, Malone Meurt, I'Innommable en het toneelstuk "En Attendant Godot".

Wachten op Godot.

Op een open piek bij een boom wachten Vladimir en Estragon op een zekere Godot, met wie zij menen een afspraak te hebben

Estragon : Een heerlijk plekje. Bekoorlijk uitzicht. Laten we gaan

Vladimir : We kunnen niet.

Estragon : Waarom niet

Vladimir : We wachten op Godot

Estragon : Dat is waar. Weet je zeker dat het hier is?

Vladimir : Wat?

Estragon : Waar we moeten wachten

Vladimir : Hij heeft gezegd voor de boom.

Het zijn twee clowneske landlopers met als enige bestaansgrond het wachten. Wachten op Godot. Hun tijd doden zij met verhalen en spelletjes, waardoor zij proberen de tijd door te komen en dit wachten te vergeten. Aan het eind van het eerste bedrijf meldt een kleine boodschapper dat meneer Godot, verhinderd is, maar dat hij morgen zeker komen zal. In het tweede bedrijf herhaalt zich dezelfde situatie. Wij vermoeden dan dat Godot waarschijnlijk nooit zal komen. Godot, die op een of andere manier hun redding, de verlossing uit hun ellendig bestaan van het wachten, zou kunnen betekenen.

Vladimir : Morgen hangen we ons op. Of Godot moet komen.

Estragon : En als hij komt?

Vladimir : Dan zijn we gered.

In beide bedrijven blijkt het zich ophangen om allerlei redenen niet mogelijk.

Estragon : laten we ons dan meteen ophangen.

Vladimir : Aan een tak? Ik heb er geen vertrouwen in.

Estragon : We kunnen het altijd proberen.

Vladimir : Probeer jij het.

Estragon : Na jou.

Vladimir : Nee, jij eerst.

Estragon : Waarom?

Vladimir : Omdat jij lichter bent.

Estragon : Daarom juist.

Vladimir : Dat begrijp ik niet.

Estragon : Denk dan toch eens na.

Vladimir : ik begrijp het niet.

Estragon : Ik zal het je uitleggen. De tak....de tak.... Maar probeer het toch te begrijpen!

Vladimir : Ik vertrouw alleen nog maar op jou.

Estragon : Gogo licht-tak niet breken. Gogo dood. Didi zwaar-tak wel breken. Didi alleen. Maar als....

Vladimir : Daar had ik niet aan gedacht.

Estragon : Maar als jij blijf hangen, hang ik zeker.

Vladimir : Maar weeg ik wel meer dan jij!

Estragon : Dat zeg jij. Ik weet er niets van. Er is een kans op twee. Zo ongeveer.

Vladimir : Dus wat doen we!

Estragon : Laten we niets doen. Dat is voorzichtiger.

("We zijn gelukkig. Wat zullen we doen nu we gelukkig zijn") Hij is de materialist, die niet in staat is zich los te maken van de meer intellectuele idealist Vladimir. Hoewel hij vaak dreigt weg te zullen gaan, heeft hij toch ook de meeste behoefte aan gene- genheid. Zo vormen beiden komplementaire figuren die in hun lotsverbondenheid, zelfs een zekere vriendschap hebben opge- bouwd.

Hun wachten wordt in beide bedrijven onderbroken door de komst van Pozzo, die Lucky met een touw aan zich meevoert Ook deze figuren vullen elkaar aan, maar hun relatie ligt op een primi- tiever niveau. Pozzo is de sadistische meester. Lucky de onder- worpen slaaf. Wij herkennen in Pozzo de zelfgenoegzame landei- genaar met een kortzichtig optimisme en een blind vertrouwen in macht en bezit. Lucky heeft hem ooit vertrouwd gemaakt met de

hogere waarden van het bestaan. Hij leerde Pozzo "het schone, de genade, de laatste waarheden". Zij vullen elkaar aan als lichaam en geest, als het materiële en geestelijke element, Pozzo de breuk, Lucky de deler. Al datgene wat de mensheid op haar geweten heeft, komt in Pozzo en Lucky tot uitdrukking!

Vladimir : Ik zeg je dat hij Pozzo heet.

Estragon : Dat zullen we dan wel eens zien. Wacht. (denkt na)
Abel! Abel!

Pozzo : Help me!

Estragon : Zie je wel!

Vladimir : Ik begin genoeg van dit onderwerp te krijgen.

Estragon : Misschien heet de andere wel Kaïn. (hij roept) Kaïn!
Kaïn!

Pozzo : Help!

Estragon : Het is de hele mensheid.

Als Pozzo en Lucky in het tweede bedrijf weer opkomen, zijn zij nog steeds aan elkaar gebonden. Maar de situatie is nu wezenlijk veranderd Pozzo is nu blind, Lucky stom. Opvallend is een zekere overeenkomst tussen Vladimir en Lucky, die meer intellectueel zijn ingesteld, en tussen Estragon en Pozzo die beiden sterk materialistisch zijn. Toch begrijpen Vladimir en Estragon op sommige momenten Pozzo en Lucky niet meer. Gevolg van het feit, dat Vladimir en Estragon eigenlijk vertoeven in een soort niemandsland , tussen de wereld –gepersonifieerd in Pozzo en Lucky– en het mysterie Godot.

Hoewel we achter de namen zelf geen betekenis moeten zoeken, is het wel interessant op de herkomst van de namen te wijzen. Estragon: Frans, Vladimir: Slavisch, Pozzo: Italiaans, Lucky: Engels. Vladimir en Estragon noemen elkaar echter Didi en Gogo. Estragon –door Pozzo naar zijn naam gevraagd– zegt onmiddellijk: Catullus, en Vladimir zegt tegenover de jongen dat hij meneer Albert is. Dit alles wijst op de anonimiteit van de personages.

De twee bedrijven van "Wachten op Godot" zijn in vele opzichten identiek. Wel zijn de volgorde van de gebeurtenissen en de dialoog in ieder bedrijf verschillend, maar deze variaties hebben alleen ten doel het wezenlijk onveranderlijke van de situatie te onderstrepen.

Plus ça change, plus c'est la même chose.

Godot

Het voorgaande zouden we kunnen zien als het verhaal, de uiterlijke gebeurtenissen. "Wachten op Godot" vertelt echter geen verhaal. Door de gebeurtenissen demonstreert het de visie van Beckett op de mens en zijn bestaan. De mens die wacht op Godot. Beckett antwoordde op de vraag wie of wat hij met Godot bedoeld had: "Als ik het wist, had ik dit in het stuk geschreven".

Godot is misschien al datgene waarop wij wachten, waarop wij hopen, wat onze redding of verlossing zou kunnen betekenen.

Vaak ziet men de naam Godot als een verkleinwoord van God. (Pierre-Pierrot, Charles-Charlot). Ook zijn er vergelijkingen getrokken met de figuur Godeau uit het toneelstuk "Mercadet" (Le Faiseur) van Honoré de Balzac. Mercadet geeft hierin de schuld van zijn eigen financiële débâcle aan zijn vroegere compagnon Godeau, die er met zijn kas van door is gegaan. Alleen de terugkomst van Godeau kan hem uit zijn netelige positie redden. Ten einde raad voert hij zelfs een valse Godeau ten tonele, want "ieder heeft zijn eigen Godeau eigenlijk. In beide stukken is dus de komst van Godeau c.q. Godot datgene waar men met verlangen naar uitzielt, als een mogelijke redding van de situatie waarin de figuren verkeren. Waaruit deze redding of verandering zal bestaan, wordt door Beckett geheel open gelaten.

Vladimir: Laten we afwachten wat hij ons zegt.
Estragon : Wie?
Vladimir : Godot.
Estragon : Goed.
Vladimir : Laten we afwachten waar we aan toe zijn.
Estragon : Aan de andere kant doen we er misschien beter het ijzer te smeden voordat het koud is.
Vladimir : Ik ben benieuwd wat hij zal zeggen. Het verplicht ons tot niets.
Estragon : Wat hebben we hem precies gevraagd?
Vladimir : Was je er niet bij?
Estragon : Ik heb niet opgelet.
Vladimir : Nou, eigenlijk niets definitiefs.
Estragon : Een soort gebed.
Vladimir : Juist.
Estragon : Een soort smeekbede.
Vladimir : Zoals je wilt.
Estragon : En wat heeft hij geantwoord?
Vladimir : Dat hij zou zien.
Estragon : Dat hij niets kon beloven.

Toch ligt in dit stuk van Becket de nadruk niet zozeer op de figuur Godot, als wel op het (ver)wachten als een wezenlijk onderdeel van het menselijke bestaan.

Het Wachten.

In dit toneelstuk wordt vorm gegeven aan het wachten en aan de verveling. Zoals Vladimir en Estragon wachten op Godot, zo wachten ook wij heel ons leven op iets. Misschien op iets onbestemds, of op een persoon, op de dood of het hiernamaals.

Een volstrekt passief wachten, waarin niets gebeurt dan het voorbijgaan van de tijd, is een zinloze en vreselijke toestand. Het enige dat de mens dan nog rest, is de verveling. Een "niets" dat centraal staat in het werk van Beckett. In zijn toneelstukken

gebeurt in feite niets, dat wil zeggen: er is een bepaalde situatie die het hele stuk eender blijft. In "Godot" is dit het wachten, dat men optimaal ervaart in een stilte waarin niets wezenlijks gebeurt en de verveling zich opdringt.

een lange pauze

Vladimir : Zeg iets!

Estragon : Ik zoek

lange pauze

Vladimir : (angstig) Zeg in iedergeval iets.

Estragon : Wat zullen we doen?

Vladimir : We wachten op Godot.

Estragon : O, ja.

pauze.

Om aan deze kwelling te ontsnappen proberen Vladimir en Estragon de tijd door te komen met verhalen en spelletjes, die eigenlijk zinloos zijn, omdat er niets door verandert. Zolang zij actief bezig zijn, vergeten zij de tijd, maar in het passieve wachten realiseren zij het mogelijk zinloze voorbijgaan hiervan. De tijd die voorbijgaat zonder dat er een wezenlijk doel bereikt wordt. Alleen de komst van Godot zou een uitweg kunnen betekenen.

Vladimir : Zo is de tijd voorbijgegaan.

Estragon : Hij zou in ieder geval voorbij gegaan zijn.

Vladimir : Ja, maar niet zo vlug.

pauze

Estragon : Wat zullen we nu doen?

Vladimir : Ik weet het niet.

Estragon : Laten we gaan.

Vladimir : We kunnen niet.

Estragon : Waarom niet?

Vladimir : We wachten op Godot.

Estragon : O, ja.

Deze dialoog horen wij in het eerste bedrijf na het vertrek van Pozzo en Lucky. Even waren zij het wachten vergeten, waren zij afgeleid. Weer zullen zij moeten zoeken naar mogelijkheden om **de** tijd door te komen.

Vladimir : Als je zoekt hoor je iets.

Estragon : Zo is het.

Vladimir : En dan kan je niet denken.

Estragon : Denken doe je toch.

Vladimir : Ach wat, dat is onmogelijk.

Estragon : Hé ja, laten we elkaar tegenspreken.

Voor de toeschouwer die ontvankelijk is voor dit stuk, blijft de situatie van het wachten steeds voelbaar. Hoogstens zal ook hij het even vergeten, afgeleid door de spelletjes en de verhalen. Beckett is geobsedeerd door het fenomeen tijd. Door na te denken over de zin van het voorbijgaan van de tijd worden wij geconfronteerd met problemen die handelen over het "zijn" en de identiteit van het "ik". Van het "zijn", omdat de vraag naar de zin van het bestaan zich aan ons opdringt, van het "ik" omdat wij ons niet aan de invloed van de tijd kunnen onttrekken. De tijd die steeds op ons inwerkt, zodat wij geen ogenblik onszelf kunnen zijn.

Als de boodschapper weer met een bericht van meneer Godot verschijnt, herkent hij Vladimir en Estragon niet.

Vladimir : Herken je me niet.

Jongen : Nee, meneer

Vladimir : Ben jij hier gisteren geweest?

Jongen : Nee, meneer.

Vladimir : Kom je hier voor het eerst?

Jongen : Ja, meneer.

De dialoog eindigt met:

Jongen : Wat moet ik aan meneer Godot zeggen, meneer?

Vladimir : Zeg hem..... zeg hem dat je mij gezien hebt en dat..... dat je mij gezien hebt. Zeg eens weet je zeker dat je mij gezien hebt, zal je me morgen niet zeggen dat je me nooit gezien hebt?

Jongen : (Hij rent weg, zonder antwoord te geven)

De jongen zal ook de volgende keer Vladimir niet herkennen. Kunnen wij er trouwens ooit zeker van zijn dat de mensen die wij gisteren ontmoetten, vandaag nog dezelfde zijn?

Zoals Beckett het uitdrukt in zijn essay over Marcel Proust: "Er is geen ontkomen aan de uren en de dagen. Noch van morgen, noch van gisteren, omdat gisteren ons heeft misvormd, of misvormd is door ons.....

Geen traditionele middelen.

"Wachten op Godot" wordt vaak gezien als een beginpunt van het moderne toneel. Beckett brak hierin met de traditionele regels van het drama-schrijven. Deze nieuwe vormgeving is zo, dat de toeschouwer niet meer wordt onderhouden over iets, maar bijna lijfelijk bij een ervaring betrokken wordt. De toeschouwer die zich openstelt voor deze vormgeving, ervaart het stuk op een direkte en indringende wijze. Het is dan een onmiddellijk beleven waaraan men zich niet kan onttrekken.

Het stuk is in zijn vormgeving zo helder en eenvoudig dat men het spontane beleven geweld zou aan doen, door te zoeken naar bijzonder ingewikkelde verklaringen en interpretaties. Men is te vaak geneigd te menen dan pas van het stuk te kunnen genieten, als de eventueel verborgen betekenissen opgespoord zouden zijn. Dit te eisen is voor "Godot" bij een eerste kennismaking een onmogelijkheid. Men ondergaat zoveel indrukken, die van alle kanten en via alle wegen op de toeschouwer afkomen, dat men de totaliteit op zich moet laten inwerken, als een symfonie, als een spontaan gebeuren. Over dit stuk zijn zoveel beschouwingen geschreven dat de toeschouwer, hiervan op de hoogte, nauwelijks een onderscheid meer kan aanbrengen tussen datgene wat hij ziet en hoort en datgene wat er eventueel bij gedacht kan worden. De

situaties in "Wachten op Godot" zijn echter niet meer, dan er direkt getoond wordt.

Dit wil zeggen: de dingen die gebeuren verwijzen niet naar iets anders, het zijn geen symbolen.

Wat gebeurt "hier" en "nu". Wat is er, wat vindt plaats, wat is werkelijk.

In dit "hier" en "nu" kan er geen sprake zijn van een zich in dramatisch stijgende lijn ontwikkelend verhaal. Er is immers slechts een situatie

Beckett heeft er geen behoefte aan ons uitvoerig in te lichten over het verleden van de figuren. Soms geeft hij door een simpel woord of een korte dialoog een verwijzing naar wat hun leven geweest zou kunnen zijn. De dialogen leiden niet tot iets wat wij zinvol zouden kunnen noemen. Beckett schotelt de toeschouwer geen oplossing voor. Hij toont ons slechts een beeld. Ieder zal op eigen wijze dit stuk moeten ondergaan en zijn conclusies moeten trekken.

Hoe heeft de regisseur het mensbeeld dat in het stuk tot uitdrukking komt vanuit een positieve gezichtshoek benadert. Vladimir en Estragon accepteren hun uitzichtloze bestaan, waarin niets zeker is, op het waarom of wanneer vaak geen antwoord, te geven is. Doordat de figuren zich in een statische situatie bevinden en nauwelijks een ontwikkeling doormaken, zou het stuk, theoretisch gezien, in volledige onbeweeglijkheid kunnen vervallen.

Het stuk ontleent zijn levendigheid aan elementen welke afkomstig zijn van het circus, de music-hall en de mime. Kortom, die dramatische vormgevingselementen die zo karakteristiek en typerend zijn dat ze onmiddellijk ondergaan en begrepen worden.

Een clown bijvoorbeeld hoeft alleen maar op te komen om een kind al te laten lachen. Na zijn elementaire opkomst, met de bekende en zorgvuldig ingestudeerde gebaren, is het publiek al tot grote vrolijkheid gebracht. Beckett is gefascineerd door het contrast tussen die vrolijkheid en de ernst van de clown. In "Wachten op „Godot" combineert hij het lachen met de afschuw. In de komische

situaties en dialogen worden vragen gesteld naar de basiselementen van het zijn. Jean Anouilh noemde "Wachten op Godot": "de "Gedachten" van Pascal, gespeeld door de Fratellini's". De ernst van de beoefenaren is de noodzakelijke voorwaarde voor de lach, die bij de toeschouwer bereikt wordt. De helden in Beckett's werk gebruiken woorden en gebaren, die duidelijk de bedoeling hebben te amuseren. Niet anderen, maar zichzelf, met als doel de tijd door te komen.

Ook de toeschouwer zal in ieder geval deze tijd doorkomen. Misschien als een zinloos wachten op het einde, ofwel!

Pozzo : maar, achter deze sluier van rust en kalmte galoppeert de nacht en zal zich over ons uitstorten. Pfft zo! Op een ogenblik dat we er het minst op verdacht zijn. Zo gaat het op deze vervloekte aarde.

Estragon : Zolang je gewaarschuwd bent.

Vladimir : Kan je geduld hebben.

Estragon : Weet je waar je aan toe bent.

Vladimir : Is er geen rede tot ongerustheid?

Estragon : Kan je alleen maar afwachten.

Vladimir : Wij zijn het gewend.

Pozzo : Hoe vond u me? Goed, middelmatig, niet bijzonder, zo-zo? Of werkelijk slecht?